

CONSIDERAȚII PRIVIND ISTORIA POLITICA A GETO-DACILOR IN SECOLELE VI—II î.e.n.

de **LARISA NEMOIANU**
și **GEORGE TROHANI**

În spațiul carpato-danubiano-pontic, pentru perioada cuprinsă între sfârșitul sec. al V-lea și începutul sec. I î.e.n., s-au descoperit numeroase așezări și necropole care dovedesc intensă locuire a acestei zone din sud-estul Europei.

Din punct de vedere arheologic spațiul dintre Balcani și Carpați, între sfârșitul sec. al V-lea și mijlocul sec. al IV-lea î.e.n., se împarte în două complexe culturale: unul în zona sub-carpatică, reprezentat prin aspectul cultural Bîrsești-Ferigile, și al doilea în regiunea istro-pontică, denumit mai recent aspectul cultural Canlia.

În zona a doua — istro-pontică — o deosebită importanță istorică și valoare artistică o au tezaurele de argint și aur de caracter princiar. Pe plan suprastructural ele dovedesc modificările intervenite în situația social-politică a comunităților geto-dace, a apariției unei aristocrații militare care, din punct de vedere economic, este capabilă să și le procure.

Pentru zona nord-dunăreană se constată o concentrare a acestor tezaure în regiunea cuprinsă între Vedea la vest, Mostiștea la est și Vărbilău-Teleajen la nord. Ne referim la mormintele sau descoperirile „princiare” de la Peretu, Fîntînele, Zimnicea, Făcău, Bălănoaia, Gurbănești și Poiana Coțofenești.

Studiindu-se amplasarea lor geografică s-a ajuns la concluzia existenței unor formațiuni politice prestatale ce au putut funcționa cîte două pe cursurile Vedei și Argeșului, și a cîte uneia pe Vărbilău, Mostiștea și zona dintre Dunăre și Neajlov.

Acest fenomen este valabil și pentru Dobrogea cu nord-estul Bulgariei. Nordul Dobrogei, zonă deluroasă străbătută de riuri, bogată în așezări-cetăți și necropole ce se datează în sec. IV—III î.e.n., cunoaște la sfârșitul sec. al IV-lea î.e.n. o intensă activitate politică. Este vorba de binecunoscutul conflict dintre regele scit Ateas și anonimul „rex Istriarum”, conflict ce se va solda cu moartea celor doi beligeranți și ocuparea întregii Dobroge de către Filip al II-lea, regele Macedoniei.

Existența unei formațiuni politice în partea de nord a Dobrogei, condusă la un moment dat de mai sus-pomenitul „rex istriarum”, pare a fi confirmată și de descoperirea, cu mai bine de 50 ani în urmă, a mormintului princiar de la Agighiol datat ± 350 î.e.n., deci aproximativ contemporan cu evenimentele deja amintite.

Sudul Dobrogei pare a se lega mai mult de descoperirile din nord-estul Bulgariei. În stadiul actual al cercetărilor este greu de spus dacă și aici funcționa o formațiune politică prestatală, dependentă probabil de statul odrid (470—341 î.e.n.).

Descoperirea a numeroase fragmente de amforă cu ștampile heracleene și de Sinope, precum și a numeroase monede histriene, dovedesc o intensă activitate economică și comercială pentru perioada sec. V—III î.e.n.

Aceste descoperiri pledează pentru existența unei astfel de formațiuni politice și este posibil ca ea să fi fost cea cucerită în 341 î.e.n. de către Filip al II-lea, inclusiv în vremea lui Lisimah, basileul Traciei. Însă evenimentele tulburi din zona gurilor Dunării, ce au dus la moartea pe cimpul de luptă a lui Zopyrion în 326 î.e.n., par a arăta persistența unei organizări locale a geto-dacilor. Faptul.

pare a fi confirmat de către existența monedelor cu legenda „basileos Moskonos”, numele unui dinast local care în prima jumătate a sec. al III-lea î.e.n. se opune probabil penetrării celților în această zonă (după 280 î.e.n.). Iar continuitatea de utilizare a cetăților și descoperirile de tip Murighiol pledează tocmai în sensul existenței unei formațiuni politice.

În a doua jumătate a sec. al IV-lea î.e.n. formațiunile politice din spațiul dintre Dunăre și Carpați sînt constrînse, ca și cele din Dobrogea, a face față unor atacuri tot mai intense din sud.

Astfel în 335 î.e.n. una din aceste formațiuni, ce dispunea de 4000 călăreți și peste 10 000 pedestrași, este atacată prin surprindere de Alexandru cel Mare. Conflictul, care a durat doar o zi, relevă nu numai puterea armată, ci și pe cea economică a geților din nordul Dunării, probabil din zona Zimnicea.

În jurul anului 300 î.e.n. pe aceste locuri, între Argeș-Ialomița-Sărata-Carpați-Olt-sudul Dunării ființează „țara lui Dromichaitea”. La conturarea ariei menționate un rol important îl are răspîndirea monetelor postume Filip al II-lea și imitațiile de tip A și B care, toate la un loc, reflectă o intensă activitate economică tocmai în aceste locuri. Centrul politic al „regatului” pare a fi în zona Vedea-Teleorman, regiune cu numeroase așezări întărite.

Din conflictul lui Dromichaitea cu Lisimah primul va ieși victorios tocmai datorită bunei organizări și a posibilităților economice ale „regatului” său.

Puterea și prestigiul celor doi combatanți se pot deduce și din faptul că după moartea lor (290—281 î.e.n.) are loc invazia celților în Peninsula Balcanică.

Sedentarizarea cu timpul a celților va duce la reînvierea politico-economică a zonelor de care ne ocupăm, deoarece după sărăcirea așezărilor, constată arheologic pentru prima jumătate a sec. al III-lea î.e.n., urmează un continuu progres.

Reînvierea este constatată prin prezența amforelor de Sinope, Thasos și în special Rhodos, precum și a monedelor din Apollonia și Dyrrhachium în a doua jumătate a sec. al III-lea și prima jumătate al sec. al II-lea î.e.n.

Zonele de concentrare ale acestor obiecte, care reprezintă și zonele de reînființare ale unor formațiuni politice, sînt: una pe cursul inferior al Argeșului, o a doua pe cel inferior al Mostiștei, a treia pe cursurile superioare ale Ialomiței și Dîmboviței, și a patra pe cursul mijlociu și inferior al Vedei.

În Oltenia, după ce pentru mijlocul sec. al IV-lea și prima jumătate a sec. III-lea î.e.n. avem descoperirile de caracter princiar de la Craiova-Portile de Pier și Poroina, se răspîndesc monedele de tip Larissa (a doua jumătate a sec. al III-lea î.e.n.) și „cu cap janiform” (sfîrșitul sec. al III-lea—începutul sec. al II-lea î.e.n.). Ele configurează o formațiune politică al cărei centru se afla pe cursul mijlociu al Jiului, zonă în care s-au descoperit numeroase așezări-cetăți.

Pe baza celor enunțate mai sus se poate conchide că după Dromichaitea urmează o perioadă de fînîmîtare politică ce durează pînă pe la mijlocul sec. al II-lea î.e.n. Apoi, cînd are loc o tipizare a emisiunilor monetare, geto-dacii trec la a doua fază principală a monetăriei lor. Bazîndu-ne pe ideea că fiecare tip monetar corespunde „unui trib sau uniune de triburi” putem conchide că acum reapar marile formațiuni politico-militare prestatole.

Una dintre aceste formațiuni, datînd de la sfîrșitul primei jumătăți a sec. al II-lea î.e.n. și emițătoare a monedelor de tip Dumbrăveni, este situată între cursurile mijlocii ale Neajlovului și Ialomiței. Ea este continuată în tot timpul celei de a doua jumătăți a sec. al II-lea î.e.n., dar pe o arie mult mai largă — cuprinsă între Jiu-Mostiștea-Teleajen-Carpați-Dunăre și cu unele infiltrații în zonele Hațeg și Bîrsa, de cei ce emit monedele de tip Adincata-Mănăstirea.

În cadrul acestei mari formațiuni se constată însă mai multe grupări zonale: una olteană între Jiu și Olt; o a doua pe cursurile superioare ale Argeșului, Dîmboviței și Teleajenului; și o a treia pe cursurile inferioare ale Argeșului, Dîmboviței și Mostiștei. Iar între Teleorman și Oltul inferior se pare că ființează o a patra grupare, ce beneficiază de prezența a numeroase cetăți bine întărite, situate îndeosebi pe terasa înaltă stîngă a Oltului.

Respectivele împărțiri se vor păstra și la sfîrșitul sec. al II-lea î.e.n. — începutul sec. I î.e.n., cînd în zonă se răspîndesc monedele de tip Virteju. Gruparea olteană, locuită de potulatensi și buridavensi, se pare însă că se desprinde pe parcursul celei de a doua jumătăți a sec. al II-lea î.e.n., cînd aici circulă monedele de tip Aninoasa-Dobrești.

În afara monedelor la stabilirea acestor grupări concură și aria de răspîndire a altor obiecte: monedele de tip Macedonia Prima și de Thasos, imitațiile după boluri deliene și tezaurele cu obiecte de podoabă și vase de argint.

Toate aceste fapte concură la dovedirea existenței, începînd cu mijlocul sec. al II-lea î.e.n., a unei puternice formațiuni politice prestatale în centrul și vestul Munteniei. Grupările zonale continuă a avea însă o anumită autoritate, cum pare să fie cazul cu gruparea ilfoveană — locuită de piefigi — de unde va porni, după unele ipoteze, Burebista.

La sfîrșitul sec. al V-lea și în prima jumătate a sec. al IV-lea î.e.n. se poate stabili existența unei formațiuni politice și în zona de nord-est a Munteniei și sudul Moldovei. În acest sens stau mărturie descoperirile de la Frumușița și în special mormîntul princiar de la Găvani.

Intensa dezvoltare economico-comercială a acestei regiuni în a doua jumătate a sec. al IV-lea și în sec. al III-lea î.e.n. — reflectată prin numeroasele ștampile de pe amforele tasiene și prin monedele histriene — denotă strînsele relații atît cu bine cunoscuta insulă din Marea Egee, cît mai ales cu înfloritorul polis nord-dobrogean.

Coroborînd descoperirile arheologice cu textele unor inscripții histriene s-a ajuns la concluzia, împărtășită de altfel și de către alți istorici, că regatul lui Zalmodegikos ocupa nord-estul Munteniei și sudul Moldovei, iar cel al lui Rhe-maxos, care probabil îl continuă, se întindea și la nord de gurile Dunării.

Existența „regatului” pînă spre vremea lui Burebista, dar restrîns din nou la nord-estul Munteniei și sudul Moldovei, se confirmă prin aria de răspîndire a monedelor de tip Dumbrăveni și mai apoi Inotești-Răcoasa, combinate cu importuri Virteju.

O ipoteză interesantă, emisă recent, bazîndu-se pe similitudinea descoperirilor făcute atît în nord-estul Munteniei și sudul Moldovei, cît și în toată Muntenia, presupune o deplasare spre nord-est ori o unificare a celor două formațiuni getice, din toate aceste regiuni, într-o perioadă puțin anterioară sau chiar în primii ani ai domniei lui Burebista.

În privința zonei centrale și nordice a Moldovei se constată, în sec. IV—III î.e.n., existența a numeroase așezări-cetăți geto-dace. Ele apar legate de pericolul scitic manifestat încă din sec. al VI-lea î.e.n., în special în regiunile nordice. De aceea sîntem de părere că pentru această zonă avem de a face cu două formațiuni politice: una în zona nordică (Moldova de Sus-Bucovina-Galiția) și o a doua în zona centrală a Moldovei, trecînd și la est de Prut, a cărei descoperire principală o constituie tezaurul de la Cucuteni-Băiceni din prima jumătate a sec. al IV-lea î.e.n.

Sfîrșitul existenței acestor formațiuni este legat de pătrunderea celților și în special a bastarnilor, la sfîrșitul sec. al III-lea — începutul sec. al II-lea î.e.n. Stăpînirea bastarnă va dura pînă la venirea lui Burebista.

De prezența bastarnilor în Moldova se leagă și episodul referitor la Oroles, din jurul anului 200 î.e.n. Stăpînirea „regatului” său cuprindea estul Transilvaniei și o regiune de dincolo de munți în Moldova.

Pentru teritoriul intracarpatic cele mai vechi știri sînt cele legate de agatârși, furnizate de Herodot. Sumare, datele oferite de istoricul antic nu permit decît ipoteze referitoare la originea etnică, organizarea socială și politică a locuitorilor de pe valea Mureșului.

Celții sînt cei care intră apoi în atenția autorilor antici și, chiar dacă cu unele referiri la perioade anterioare, deabia din sec. I î.e.n. dacii.

În aceste condiții, pentru o cunoaștere a populațiilor din regiunile vest și intracarpatică rămîn datele furnizate de arheologie și numismatică. Cercetările arheologice și numismatice conturează, pentru perioada sec. IV—II î.e.n., o istorie complexă și frămîntată. Probleme numeroase sînt ridicate de locuirea celtică. Cercetătorii au opinii diferite în legătură cu data stabilirii și caracterul relațiilor dintre celți și autothoni, dacă se poate vorbi sau nu de o stăpînire celtică în Transilvania.

Încă din sec. al IV-lea î.e.n. celții își fac apariția în unele regiuni din vestul țării. În sec. al III-lea î.e.n. se produce stabilirea masivă pe o arie întinsă, descoperiri celtice fiind făcute în peste 135 de puncte din podișul și cîmpia Transilva-

niei, depresiunea Bistriței, Crișana. La venire, celții au găsit o populație tracică — dacii. În majoritatea punctelor cercetate, alături de descoperiri celtice, ce dovedesc o lungă perioadă de locuire și o apreciabilă densitate de populație, se remarcă prezența elementului autohton, care trăia alături de populația suprapusă.

Stadiul de dezvoltare a populației autohtone la venirea celților și în perioada imediat următoare nu este bine cunoscut. Unii cercetători sînt de părere că, încă înainte de venirea celților, cultura materială a dacilor intracarpatici avea trăsături caracteristice pentru cea de a doua epocă a fierului, în timp ce alții contestă o civilizație de tip Latène pînă în sec. al III-lea î.e.n.

Numismații au încercat să rezolve unele probleme prin mijloace specifice, fără a ajunge însă la o opinie comună în privința apartenenței etnice a emitenților primelor tipuri monetare. În timp ce unii cercetători atribuie primele emisiuni monetare din Transilvania triburilor celtice, alții, admit doar o influență celtică în monetăria locală.

Primele monede folosite în teritoriul intracarpatic, la sfîrșitul sec. al IV-lea și începutul sec. al III-lea î.e.n., s-au descoperit pe valea mijlocie a Mureșului (Cugir) zonă fără descoperiri celtice.

Înainte de a ne pronunța asupra localizării unor formațiuni politice prestatale credem necesare unele precizări: nu considerăm obligatoriu ca atunci cînd tipuri monetare contemporane se aseamănă foarte mult între ele acest fapt să dovedească legături etnice între cei care le-au emis. Trebuie să avem în vedere că și mai tîrziu și, fără îndoială, și la începuturile monetăriei locale, a bate monedă presupunea meșteri buni, specializați, care se depalsau dintr-un centru în altul, vehiculînd și anumite elemente decorative. Reversul — în cazul unor mici deosebiri între monede care circulă pe aceeași arie, poate fi vorba de meșteri diferiți care au lucrat în același centru.

În acest sens, pentru regiuni în care prezența celților nu a fost dovedită arheologic, Banatul spre exemplu, se poate presupune că au fost lucrate monedele de meșteri celți la cererea unor căpetenii autohtone. Nimeni nu atribuie cetățile din Munții Orăștiei grecilor, chiar dacă au fost lucrate cu meșteri eleni.

Pentru perioada cuprinsă între mijlocul sec. al III-lea î.e.n. și mijlocul sec. al II-lea î.e.n. se constată o concentrare a descoperirilor monetare în trei regiuni: Banat, între riurile Nera, Timiș și Dunăre; între Mureș și Crișul Alb, o a doua și a treia pe cursul superior al Someșului. Pentru primele două regiuni, unde prezența celților nu este încă dovedită, putem presupune că avem de a face cu formațiuni politice prestatale autohtone repartizate pe cursul riurilor sau pe aria dintre două riuri apropiate.

Din această perioadă nu sînt dovezi pentru o activitate monetară în regiunea Mureșului mijlociu (dacă facem abstracție de descoperirile de emisiuni postume și imitații de tip Filip al II-lea, deja amintite) și lipsesc mărturiile arheologice sau știrile scrise, excluzînd pe cele despre Rubobostes.

Regele Rubobostes, care, după părerea unor istorici, ar fi același cu Burebista sau Croies, stăpînea, după opinia lui Constantin Daicoviciu, tocmai în această regiune. Existența unei formațiuni politice prestatale pe Mureșul mijlociu, în apropierea zonelor aurifere, a locurilor cu minereuri de fier și cu urme de extragerea și prelucrare a lor, pe aria de răspîndire a celor mai caracteristice monede dacice de mai tîrziu, și în regiunea care va constitui centrul statului dac în cele două secole de maximă dezvoltare a civilizației lor, nu poate fi exclusă.

O altă formațiune politică cu caracter prestatal poate fi urmărită în nord-vestul Daciei, cu extinderi și în afara granițelor actuale, pentru mijlocul sec. al II-lea î.e.n., formațiune căreia îi corespunde emisiunea monetară de tipul Medieșul Aurit. Etnic, monedele de acest tip au fost atribuite fie costobocilor, fie, de către cercetătorii contemporani, unei populații dacice care a suferit influențe celtice. Ce se întîmplă cu această zonă în faza următoare rămîne de urmărit arheologic.

Perioada cuprinsă între 150—70 î.e.n. prezintă o altă situație: acum principalele emisiuni se fac pe Mureșul mijlociu; unde se bat monedele de tip Rădulești — Hunedoara, Aiud-Cugir, Petelea și Toc-Chereluș. Numeroasele asemănări dintre monedele din fiecare emisiune și în același timp deosebiri care existau între ele au determinat pe cercetătorii problemei să le considere a fi emise de cele

patru triburi care formau uniunea de pe Mureș și care își păstrau elemente de autonomie:

Credem însă că deosebiriile dintre diferitele tipuri pot fi datorate și unor mici diferențe cronologice sau a meșterilor care le-au lucrat și că, de fapt, încă de acum, dacii de pe Mureș depășiseră faza de uniune tribală, în care triburile componente să-și mai păstreze elemente de autonomie. Toți cercetătorii sînt de acord în a considera uniunea de triburi sau, cum o numim noi, formațiunea politică prestatală de pe Mureș, ca una din cele patru nuclee din care va lua naștere statul lui Burebista.

Urmărind pe hartă, cronologic, evoluția populațiilor din Dacia intracarpatică în lumina datelor furnizate de arheologie și numismatică, putem conchide că: în cele două secole care preced lui Burebista au avut loc pe teritoriul Banatului și Transilvaniei evenimente cu urmări pentru istoria de mai târziu a dacilor. Luptele dintre daci și celți pentru supremația politică, asimilarea sau, după unii cercetători, dizolvarea celților în masa autohtonilor, mutațiile care se produc în economie, modificările pe tărîm politic culminînd cu concentrarea puterii dacilor, în urma dezvoltării interne și a pericolului extern, în zone favorabile atît noilor cerințe economice, cît și de apărare, vor avea importanță nu numai pentru zonele intracarpatiche, ci pentru tot teritoriul locuit de geto-daci.

Întrucît prezenta comunicare urmează a apare într-o formă mai amplă și însoțită de note în „Revista de istorie”, dăm aici doar o bibliografie selectivă:

- ¹ P. Alexandrescu, SCIV, VII, 1956, 3—4, p. 319—339.
- ² F. Anastasiu, *Zilele culturii brăilene*, Brăila, 1970, p. 37—60.
- ³ D. Anghelov, *Obrazuvane na bălgarskata narodnost*, Sofia, 1971, p. 62.
- ⁴ M. Babeș, „Memoria Antiquitatis”, II, 1970, p. 215—235.
- ⁵ D. Berciu, *Arta traco-getică*, București, 1969.
- ⁶ I. Bogdan-Cătănciu, „Studii și cercetări numismatice”, VI, 1975, p. 182.
- ⁷ M. Chițescu, „Dacia”, N. S., XIX, 1975, p. 244—254.
- ⁸ N. Conovici, *Actes du IIe Congrès International de Thracologie*, II, București, 1980, p. 43—54.
- ⁹ I. H. Crișan, *Burebista și epoca sa*, București, 1975.
- ¹⁰ C. Daicoviciu, *La Transylvanie dans l'antiquité*, București, 1945.
- ¹¹ C. Daicoviciu, *Dacica*, 1969, p. 97—100.
- ¹² K. Iordanov, *Actes du IIe Congrès International de Thracologie*, I, București, 1980, p. 331—335.
- ¹³ M. Irimia, *Materiale și cercetări arheologice*, Oradea, 1974, p. 109—114.
- ¹⁴ E. Moscalu, *Cercetări arheologice*, III, MIRSR, 1979, p. 386.
- ¹⁵ I. Nestor, „Dacia”, IX—X, 1941—1944, p. 165—181.
- ¹⁶ V. Pârvan, *Getica*, București, 1926.
- ¹⁷ A. Piatkovski, „Studii clasice”, II, 1960, p. 189—198.
- ¹⁸ D. M. Pippidi, „Studii clasice”, V, 1963, p. 137—161.
- ¹⁹ C. Preda, *Monedele geto-dacilor*, București, 1973.
- ²⁰ FI. Preda, „Apulum”, XI, 1973, p. 37—66.
- ²¹ I. I. Russu, „Apulum”, VI, 1967, p. 123—143.
- ²² J. Todorović, *Archaeologia Jugoslavica*, VII, 1964, p. 35—39.
- ²³ Al. Vulpe, „Dacia”, N. S., IV, 1961, p. 195.
- ²⁴ Al. Vulpe și M. Gheorghită, „Dacia”, N. S., XX, 1976, p. 178.
- ²⁵ R. Vulpe, *Studii și comunicări*, Pitești, 1968.
- ²⁶ J. Winkler, „Acta Musei Napocensis”, VI, 1969, p. 67—88; VII, 1970, p. 93—106.
- ²⁷ VI. Zirra, *Actes du VIIe Congrès International des Sciences Pré- et Proto-historiques*, Praha, 1966, p. 890—893.
- ²⁸ Idem, „Dacia”, N. S., XV, 1971, p. 171—238.

CONSIDÉRATIONS SUR L'HISTOIRE POLITIQUE DES GÉTO-DACES AUX VIe—IIe SIÈCLES AV.N.È.

R é s u m é

L'histoire politique du Nord de la Péninsule Balcanique connaît entre la fin du VIe et le commencement du Ier siècle av.n.è. des profondes transformations. Elles prouvent les progrès accomplis, dans tous les secteurs de la vie matérielle et spirituelle, par la société géto-dace.

Les liens étroits avec d'autres civilisations — sud-thrace, gréco-macédonienne, scythe, celte et bastarne — ont eu aussi un important apport à l'évolution du mode local de vie.

En étudiant du point de vue archéologique, numismatique, épigraphique, etc. toute la zone carpatho-danubienne-pontique, habitée par les Géo-Daces, on arrive à la conclusion qu'à la fin du Ve et pendant la première moitié du IVe siècle av.n.è. ont apparu, d'abord dans la zone istro-pontique, des formations politico-militaires qui précédaient la création de l'Etat.

Les frontières de celles-ci sont, aux cours des siècles suivants, fluctuantes, mais on peut constater la persistance des noyaux de base dans quelques zones. De toutes ces formations politiques, conduites par des „basileus“ géto-daces, apparaîtra, plus tard, l'Etat dace centralisé conduit par Burebista.